Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Німецька консультативна група

Серія консультативних робіт [PP/05/2010]

Реформування спрощеної системи оподаткування фізичних осіб – підприємців в Україні

Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Олександра Бетлій, Томас Оттен

Берлін/Київ, серпень 2010 року

Про Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) – провідний український аналітичний центр, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях з питань економічної політики. ІЕД був заснований у жовтні 1999 року провідними українськими політиками та Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ.

Місія ІЕД - вироблення альтернативного погляду на ключові проблеми суспільного та економічного розвитку України. В рамках місії ІЕД націлює свою діяльність на надання висококваліфікованої експертної оцінки в галузі економіки й економічної політики, на формування громадської думки шляхом організації відкритого публічного діалогу, на сприяння розвитку економічних та суспільних наук і стимулювання розвитку дослідницької спільноти України.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Рейтарська 8/5-А,
01034 Київ, Україна
Тел: +38 044 / 278 63 42
Факс: +38 044 / 278 63 36
institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.com.ua

Про Німецьку консультативну групу

Німецька консультативна група з питань економічних реформ працює в Україні з 1994 року, консультуючи український уряд та інші державні органи, такі як Національний банк України, по широкому колу питань економічної політики і розвитку фінансового сектору. Наші аналітичні роботи презентуються і обговорюються під час постійних зустрічей з посадовцями високого рангу. Група фінансується німецьким Федеральним міністерством економіки і технологій у рамках програм TRANSFORM та наступних після неї програм технічної допомоги.

Німецька консультативна група

З питань економічних реформ
c/o Berlin Economics
Schillerstr. 59
D-10627 Берлін
Тел: +49 30 / 20 61 34 64 0
Факс: +49 30 / 20 61 34 64 9
info@beratergruppe-ukraine.de
www.beratergruppe-ukraine.de

© 2010 Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
© 2010 Німецька консультативна група
Всі права захищені.

Реформування спрощеної системи оподаткування фізичних осіб – підприємців в Україні

Резюме

Адміністративні видатки на ведення бізнесу можуть бути значними. Для приватних підприємців такі видатки можуть бути занадто високими, зважаючи на обмежені масштаби економічної активності середнього приватного підприємця. З цієї причини більшість країн вирішують запровадити спрощені системи звітності та оподаткування для цих економічних агентів.

Україна не є винятком у цьому питанні. У 1999 році Указом Президента було впроваджено спрощену систему оподаткування, обліку та звітності. Система стала надзвичайно популярною; на 1 січня 2009 року 1,7 млн. приватних підприємців використовувало цю систему, які наймали близько 2 млн. осіб. Отже, з цієї точки зору система є дуже успішною.

Однак, на жаль, система також має негативні риси. Зокрема система передбачає дуже низький рівень оподаткування та соціальних внесків. Максимальна місячна ставка єдиного податку для підприємців – фізичних осіб із річним оборотом до 500 тис. грн. становить 200 грн., що є надзвичайно низьким податком. Це створює декілька проблем. По-перше, приватні підприємці стикаються з набагато нижчим податковим навантаженням, ніж інші економічні агенти. Отже, це не лише спрощена, але й значно субсидована система. По-друге, окрім того, що вона не є справедливою, система створює стимули до уникнення оподаткування, включаючи зловживання. Великі компанії розділяються на декілька приватних підприємців з метою зменшити навантаження від сплати податків та соціальних внесків; фіктивні накладні надаються компаніям, які можуть повністю утримувати вартість таких накладних, тощо. Отже, система є надзвичайно несправедливою та позбавляє уряд значної суми податкових надходжень та соціальних внесків. На наш погляд на сьогодні сучасну систему доцільно визнати однією з найбільших фіскальних проблем в Україні.

Що ж варто робити? На нашу думку, скасування системи не є варіантом, оскільки Україні потрібні приватні підприємці так само, як приватні підприємці потребують спрощену систему оподаткування. Отже, єдиний варіант - це реформувати чинну систему. Найголовнішою метою реформи може стати скасування несправедливого та проблематичного субсидування цих агентів з одночасним дотриманням певного рівня спрощення, як це має місце зокрема в Німеччині. У цій роботі ми пропонуємо чіткі кроки реформування системи, що дозволять досягнути бажаних результатів.

Автори

Рікардо Джуччі	giucci@berlin-economics.com	+49 30 / 20 61 34 64 0
Роберт Кірхнер	kirchner@berlin-economics.com	+49 30 / 20 61 34 64 2
Олександра Бетлій	betliy@ier.kiev.ua	+380 44 / 278 63 42
Томас Оттен	th.otten@otten-consulting.de	+380 44 / 49 27 708

Подяка

Автори хочуть висловити свою вдячність декільком анонімним рецензентам за надані коментарі. Застосовується звичайне застереження щодо захисту прав.

Зміст

1. Вступ

2. Опис чинної системи

3. Оцінка чинної системи

    3.1 Підприємницький аспект

    3.2 Фіскальний аспект

4. Пропозиції щодо реформування чинної системи

    4.1 Стратегічні роздуми

    4.2 Рекомендації щодо реформи

Додатки

1. Вступ

Україна у 1998 році запровадила спрощену систему оподаткування, яка поширюється на два види економічних суб'єктів: малі підприємства та приватних підприємців. Дуже загальна оцінка свідчить, що система працює достатньо добре для малих компаній. Отже, немає значної потреби реформувати саме цей елемент системи і ми не будемо торкатись цього питання в роботі.[1]

Водночас існують суттєві проблеми щодо оподаткування приватних підприємців – фізичних осіб. Зокрема є явні свідчення того, що система використовується для ухилення від сплати податків та зниження соціальних внесків. Отже, система створює серйозні проблеми для фіскальної та соціальної політики. Разом з тим, варто зазначити, що спрощене оподаткування для приватних підприємців є дуже важливим для розвитку малого та середнього бізнесу і, отже, економіки в цілому: малі підприємці наймають близько 2,4 млн. працівників. Отже, скасування системи не є варіантом. Натомість її слід реформувати. Така реформа передбачається в проекті Податкового кодексу, який сьогодні розробляється владою.

Дана робота торкається найголовнішого питання щодо кроків в напрямку такої реформи. Після опису чинної системи (Розділ 2) ми представляємо її економічну оцінку (Розділ 3). У Розділі 4 ми надаємо чіткі рекомендації щодо економічної політики, спрямованої на вдосконалення системи в рамках підготовки Податкового кодексу.

2. Опис чинної системи

Законодавча база: У 1992 році Кабінет Міністрів ухвалив Декрет, який запровадив фіксований податок, який сплачувався б фізичними особами – підприємцями, що займаються роздрібною торгівлею. У 1998 році Президент прийняв Указ «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», що фактично було впроваджено у 1999 році. [2] Нова система оподаткування була передбачена для малого бізнесу, як фізичних, так і юридичних осіб.

Внаслідок одночасної чинності Указу та Декрету, підприємці – фізичні особи можуть обирати між сплатою фіксованого податку, єдиного податку або можуть залишитись на загальній системі оподаткування. Відповідно до останньої підприємці – фізичні особи сплачують 15% як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО).

[1] Див. Додаток 1 для короткого опису спрощеної системи оподаткування для малих підприємств.

[2] Текст Указу було змінено у 1999 році. Відповідно до Конституції України Указ слід було замінити відповідним законом, що, однак, не було зроблено досі.

Чисельність платників єдиного податку перевищує кількість платників фіксованого податку з огляду на більше різноманіття можливих видів економічної діяльності, якими можна займатись при сплаті єдиного податку. Більш того, ця система більш привабливa, ніж загальна система оподаткування через нижчі ставки та простішу звітність.

Критерії участі в системі: Законодавство визначає критерії участі платників податків в спрощеній системі оподаткування (див. Таблицю 1). Підприємці – фізичні особи повинні зареєструватись приватними підприємцями і отримати сертифікат на сплату єдиного податку, що надається на один рік. Пролонгація дії сертифікату на наступний рік здійснюється за умови надання відповідної заяви до податкової адміністрації.

Таблиця 1: Критерії участі в спрощеній системі оподаткування

	Максимальний річний оборот[3] (тис. грн.)	Максимальна чисельність найманих працівників	Ставка податку
Єдиний податок для фізичних осіб	500	10	20 – 200 грн.
Єдиний податок для юридичних осіб	1000	50	6% від обороту + ПДВ 10% від обороту вкл. ПДВ
Фіксований податок для фізичних осіб	119	5	20-100 грн.

Джерело: Указ Президента "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", Декрет Кабінету Міністрів "Про податковий податок з громадян".

Рівень оподаткування: Ставка податку залежить від виду економічної активності і визначаються місцевими органами влади у визначеному діапазоні. Ставка податку є прогресивною щодо кількості зайнятих осіб. Зокрема ставка податку збільшується на 50% від визначеного для платника рівня за кожного працівника. Підприємець – фізична особа повинен сплачувати єдиний податок щомісяця не пізніше 20 числа наступного місяця на окремий рахунок в Державному казначействі України.

Види діяльності. З початку впровадження системи фізичні особи, які займаються торгівлею алкоголем, тютюновими виробами, а також палива та мастильних матеріалів не могли використовувати спрощену систему оподаткування. У 2005 році перелік видів діяльності, яки виключаються з спрощеної системи оподаткування було поширено на:

- діяльність у сфері грального бізнесу (в тому числі діяльність, пов'язану із влаштуванням казино, інших гральних місць (домів), гральних автоматів з грошовим або майновим виграшем, проведенням лотерей (у тому числі

[3] Відповідно до Указу Президента оборотом або ж виручкою від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) вважається сума, фактично отримана суб'єктом підприємницької діяльності на розрахунковий рахунок або (та) в касу за здійснення операцій з продажу продукції (товарів, робіт, послуг). У разі здійснення операції з продажу основних фондів виручкою від реалізації вважається різниця між сумою, отриманою від реалізації цих фондів, та їх залишковою вартістю на момент продажу.

державних) та розіграшів з видачею грошових виграшів у готівковій або майновій формі), здійснюють обмін іноземної валюти;

- виробників підакцизних товарів, осіб, що здійснюють господарську діяльність, пов'язану з експортом, імпортом та оптовим продажем підакцизних товарів, оптовим та роздрібним продажем підакцизних пально-мастильних матеріалів;
- суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють видобуток та виробництво дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення; оптову, роздрібну торгівлю промисловими виробами з дорогоцінних металів, що підлягають ліцензуванню відповідно до Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".

Вимоги щодо обліку: Облік доходів та видатків повинен здійснюватись у відповідній книзі. Підприємці, що сплачують єдиний внесок, повинні заповнювати і подавати до податкової адміністрації декларації про сплату єдиного податку на квартальній основі. В звітах зазначаються обсяг доходу, сплачена сума єдиного податку, кількість працівників та типи економічної діяльності. Водночас, платники фіксованого податку звільнені від обов'язкового звітування своїх доходів і видатків. Однак, вони повинні заповнювати і подавати до податкової адміністрації декларацію про отриманий доход.[4]

Податки, замінені спрощеним оподаткуванням: *Єдиний* податок заміняє такі податки та збори:

- Податок на доходи фізичних осіб (для підприємців – фізичних осіб);
- Внески та нарахування до соціального і пенсійного страхування за підприємців (за самих підприємців)
- ПДВ (крім випадку, коли юридична особа обрала спосіб оподаткування доходів за єдиним податком за ставкою 6 відсотків;)
- податок на прибуток підприємств;
- плату (податку) за землю
- збору на спеціальне використання природних ресурсів;
- відрахувань та зборів на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування України;
- комунального податку;
- податку на промисел;

[4] Якщо говорити про підприємців – фізичних осіб, які працюють на загальній системі оподаткування, то вони повинні подавати декларацію щокварталу протягом 40 календарних днів по завершенню кварталу.

- збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- плати за патенти згідно із Законом України "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності".

Фіксований податок включає податок на доходи фізичних осіб, витрати на оплату торговельного патенту, внески на пенсійне та соціальне страхування. Підприємці повинні сплачувати податок на доходи фізичних осіб, а також внески на пенсійне та соціальне страхування за своїх працівників.

В той час як включення окремих податків та зборів може бути легко пояснення, включення інших викликає викривлення. Зокрема йдеться про включення місцевих податків та внесків на соціальне і пенсійне страхування, що пояснюються розподілом сплаченого податку (див. Таблицю 2).[5] Разом з тим, включення ПДВ створює можливості для зловживань, оскільки накладні, виписані підприємцями, можуть призводити до заниження сум ПДВ зі сторони великих компаній, які використовують послуги підприємців. Звільнення від сплати збору на спеціальне використання природних ресурсів призводить до розтрати природних ресурсів.

Таблиця 2: Розподіл спрощених податків, %

	Фіксований податок для фізичних осіб	Єдиний податок для фізичних осіб	Єдиний податок для юридичних осіб
Місцевий бюджет	90	43	43
Пенсійний фонд	10	42	42
Загальнообов'язкове пенсійне страхування[6]	-	15	15

Джерело: Указ Президента "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", Декрет Кабінету Міністрів "Про податковий податок з громадян".

3. Оцінка чинної системи

3.1 Підприємницький аспект

Відповідно до останнього звіту Світового банку «Ведення бізнесу» (*Doing Business*) Україна посідає 181 місце (із 183) за показником сплати податків, що сигналізує про комплексність системи оподаткування та значні витрати, пов'язані із сплатою податків в країні.[7] Рис. 1 подає порівняння одного з компонентів індексу між різними країнами. Середня компанія в Україні витрачає 848 годин на рік на виконання законодавства із

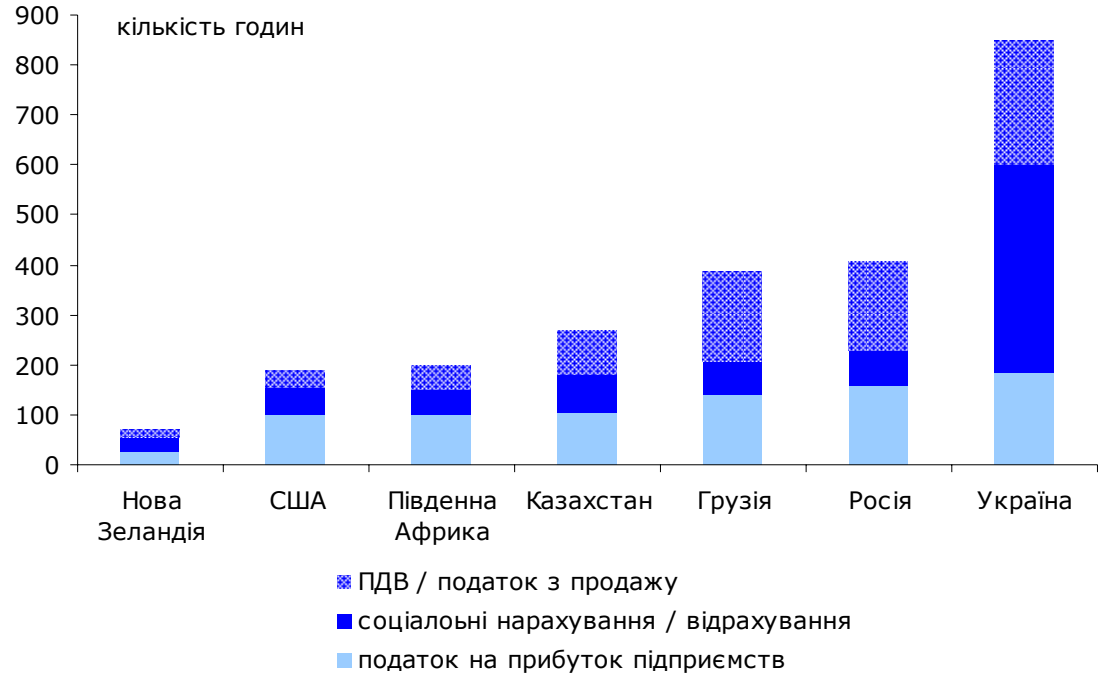
[5]Спрощені податки сплачуються на спеціальних рахунок в Єдиному казначействі і потім розподіляються, як показано в Таблиці 2.

[6] 4%, з зазначених 15%, перераховуються до Фонду страхування на випадок безробіття, а решта – до Фонду страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

[7] Ведення бізнесу 2009 рік, Світовий банк / Doing Business 2009, World Bank.

оподаткування податком на прибуток підприємств, ПДВ та сплати соціальних нарахувань і відрахувань, що ставить країну на 175 позицію в рейтингу. Відповідні витрати часу становлять 407 годин в Росії, 271 година в Казахстані, в той час як в більшості країн ОЕСР на це вимагається менше 200 годин на компанію на рік. Довгі процедури, пов'язані із сплатою податків, частково пов'язані із значною кількістю податкових платежів в Україні (147) порівняно з іншими країнами. Сукупна податкова ставка також є проблемою (149 позиція в рейтингу).

Рис. 1: Час, що витрачається на сплату податків

Джерело: Doing Business 2009

В Таблиці 3 подано річну кількість людино-годин та вартість на дотримання податкового законодавства в середньому на одну компанію. Середні відносні видатки на дотримання податкового законодавства значно вищі для менших компаній. Відповідно до даних Світового банку регресивні видатки на дотримання податкового законодавства є типовими для більшості країн, але різниця є значно більшою в Україні, навіть при врахуванні можливості використовувати спрощену систему оподаткування для багатьох малих підприємств.

Таблиця 3: Річна кількість людино-годин та витрати на дотримання податкових процедур

Податкові процедури	Річний оборот компанії					В середньому
	Менше 300,000 грн.	**300,000 грн. – 1 млн. грн.**	**1 млн. грн. – 5 млн. грн.**	**5 млн. грн. – 35 млн. грн.**	**Більше 35 млн. грн.**	
Кількість людино-годин, що витрачаються на дотримання податкових процедур (годин)	826	1 207	1 988	2 709	5 519	**1 335**
Річні витрати на дотримання податкового законодавства (грн.)	9 641	12 459	21 333	32 586	67 940	14 848
Середні відносні витрати на дотримання податкового законодавства (%)	**8,2**	**1,86**	**0,78**	**0,21**	**0,07**	

Джерело: The Costs of Tax Compliance in Ukraine. IFS, World Bank, Kyiv 2009

Примітка: На середню компанію, та серед різних компаній.

В цілому, ПДВ визнається податком, сплата та звітування по якому вимагає найбільше часу, в той час як єдиний податок вимагає найменше витрат часу (650 годин порівняно із 65 годин на рік, відповідно).

Як було описано в Розділі 2, підприємства – фізичні особи могли б працювати за трьома податковими режимами: загальне оподаткування податком на доходи фізичних осіб, або сплачувати фіксований або єдиний податки. Найсприятливішим для ведення економічної діяльності є сплата єдиного податку, що характеризується найнижчою часткою витрат на дотримання податкового законодавства в сукупних витратах, пов'язаних із веденням бізнесу.

Таблиця 4: Річна кількість людино-годин та витрати на дотримання податкових процедур

	Підприємці, що сплачують ПДФО	**Підприємці, що сплачують єдиний податок**	**Підприємці, що сплачують фіксований податок**	***В середньому***
Кількість людино-годин, що витрачаються на дотримання податкових процедур (годин)	328	159	85	155
Річні витрати на дотримання податкового законодавства (грн.)	3647	2018	1017	1927
Середні відносні витрати на дотримання податкового законодавства (%)	4,74	1,52	2,63	169

Джерело: The Costs of Tax Compliance in Ukraine. IFS, World Bank, Kyiv 2009

Примітка: На одного підприємця

Запровадження єдиного податку для фізичних осіб сприяло розвитку малого підприємництва в Україні. Окремі особи легалізували свій малий бізнес. Багато людей в сфері роздрібної торгівлі та надання індивідуальних послуг також легалізували свій бізнес. Окрім того ця система оподаткування була використана малими виробниками, зокрема легкої промисловості. Протягом 11 років існування економічна важливість спрощеної системи оподаткування значно збільшилась. Відповідно до даних Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва кількість платників єдиного податку зросла у 12 разів (з 95 тис. осіб у 1999 році до 1,1 млн. осіб у 2009 році) в той час як сума сплаченого єдиного податку зросла в 34 рази (в номінальному виразі). Спрощена система оподаткування стала дуже важливою для зайнятості. В цілому, 1,7 млн. підприємців використовує спрощену систему оподаткування, причому чисельність їх офіційних працівників становить 2 млн. осіб.

Таблиця 5: Кількість платників податків у спрощеній системі оподаткування, на 1 січня 2009 року

	Кількість платників (тис. осіб)	Кількість працівників (тис. осіб)
Юридичні особи - платники єдиного податку	143,5	911,3
Фізичні особи - платники єдиного податку	1137,1	706,2
Всього платників єдиного податку	1280,3	1617,5
Фізичні особи - платники фіксованого податку	429,5	80,8
ВСЬОГО	1709,8	1989,3

Джерело: Державний комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва

Отже, спрощена система оподаткування зробила значний внесок у розвиток малого бізнесу в Україні. Цей погляд поділяють більшість самих підприємців, які представляють собою чітку політичну силу із значними можливостями для лобіювання, а також сильною зброєю в руках. Такі політичні реалії варто взяти до уваги при формулювання рекомендацій щодо реформування чинної системи.

Висновок 1: З точки зору підприємницького аспекту спрощена система оподаткування є ключовим фактором розвитку малого бізнесу і, отже, є позитивною з економічної точки зору.

3.2 Фіскальний аспект

Хоча підприємницький аспект є дуже важливим при оцінці економічних вигод від спрощеної системи оподаткування підприємців – фізичних осіб, також варто розглянути фіскальний аспект. З точки зору бюджетної політики, спрощена система оподаткування

підприємців призводить до ряду серйозних проблем. Існують значні стимули щодо як легального, так і нелегального переходу із звичайної системи оподаткування та сплати внесків на соціальне і пенсійне страхування, що призводить до звуження бази оподаткування та втрати податкових надходжень.

В наступних двох розділах представлено конкретні приклади, що відображають недоліки сьогоднішньої системи:

(і) Фальшиві накладні для відмивання грошей

Ми використовуємо наступний приклад для ілюстрації цього випадку: Підприємець - фізична особа А подає накладну компанії Б, яка працює в загальній системі оподаткування. Наслідки для оподаткування будуть такими:

- Для підприємця А немає ніякого впливу на податковий тягар через фіксовану ставку податку (припущення: граничний оборот не перевищено).
- Для компанії Б накладну можна відняти як складову видатків, що знизить базу нарахування податку на прибуток (корпоративний податок).

Отже, якщо ми розглянемо повну трансакцію (що включає А + Б), накладна зменшила сукупний податковий тягар. Наслідки зрозумілі: існують значні стимули для А та Б дійти до «згоди», яка може мати вигляд «продажу» накладної підприємцем А компанії Б, для якої жодних послуг насправді не було надано. Натомість, така практика видається поширеною в Україні, що підтверджують багато ділових людей. Це настільки поширено, що існує навіть ринкова ціна на таку «послугу»: від 3% до 7% від суми накладної. Це означає, що після того, як 100% було сплачено офіційно компанією Б підприємцю А відповідно до накладної, 93-97% цієї суми повертається назад до Б готівкою.

Звичайно, не варто додатково зазначати, що така практика не є легальною. Однак постає питання щодо контролю за такими схемами і покарання винних. Видатки на фінансування контролю за такими порушеннями податковою адміністрацією дуже високі і можливо навіть заборонно високі. Отже, це можна розглядати як найголовнішу слабкість в побудові спрощеної системи оподаткування, що призводить до значних втрат потенційних податкових надходжень.

(іі) Фрагментація великих компаній на декілька підприємців

Оскільки витрати на дотримання вимог податкового законодавства для компаній, що працюють на спрощеній системі оподаткування є нижчими, окремі малі і середні підприємства на загальній системі оподаткування вирішують розділитись з метою задовольняти вимогам. Результатом є зниження податкових видатків. Процес фрагментації був дуже поширеним на початку 2000х років. Однак з 2004 року мала

місце частково зворотна тенденція, коли компанії об'єднували свої підрозділи, включаючи малих підприємців, в одну велику компанію. Така зворотна тенденція пояснювалась зростанням ринку, покращенням доступу до фінансування як в середині країни, так і за кордоном (включаючи банки та IPO) для великих компаній, та іншими економічними чинниками.

Наступний приклад може бути використано для ілюстрації зниження податкового тягаря у випадку переходу до спрощеної системи оподаткування:[8]

Візьмемо приклад із компанією на загальній системі оподаткування в сфері надання консультацій (незначні видатки на фактори виробництва). Компанія наймає 50 працівників. Вона має оборот 5 млн. грн., витрати у 4 млн. грн. В результаті вона повинна сплатити податок на прибуток підприємств (ППП) у сумі 250 тис. грн.

З метою заощадити на сплаті податків, компанія вирішила розділитись на 10 приватних підприємців. Кожен має 5 працівників і оборот 0,5 млн. грн. Річна сума єдиного податку до сплати становить 8400 грн. (з яких місячний єдиний податок за підприємця становить 200 грн. і 100 грн. сплачується додатково за кожного працівника). Разом вони сплачують 84 тис. грн., що майже втричі менше, ніж в загальні системі оподаткування.

Таблиця 6: Чисельний приклад

Параметри	***Компанія на загальній системі оподаткування***	***10 приватних підприємців***
Кількість працівників	50	10*5=50
Річний оборот, грн.	5 000 000	10*500 000 = 5 000 000
Річні витрати (включаючи витрати на оплату праці), грн.	4 000 000	10*400 000 = 4 000 000
Прибуток до оподаткування, грн.	1 000 000	1 000 000
Податки, грн.	ППП: 250 000	Єдиний податок: 10* 8 400 = 84 000
Чистий прибуток	750 000	916 000

Джерело: Власний погляд

Значні потенційні заощаджені кошти від зниження оподаткування створюють суттєві стимули для фрагментації. Окрім того, компанії можуть вирішити радше найняти приватних підприємців – фізичних осіб, ніж збільшити кількість штатних працівників з метою заощадити на сплаті соціальних нарахувань.

[8] Приклад є ілюстративним і не повністю відповідає реальній ситуації.

Отже, чинне регулювання спрощеної системи оподаткування призводить до:

- Горизонтальної нерівності в системі (ставлення до приватних підприємців з огляду на оподаткування відрізняється від ставлення від іншої особи, яка здійснює таку ж роботу в компанії за однакову заробітну плату);
- Вертикальна нерівність (особи за спрощеної системи оподаткування, ймовірно, отримують вищу чисту оплату праці, ніж працівники на загальній системі);
- Неефективність: фрагментація з метою заощадити на податках може лише спрацьовувати всупереч аргументам щодо економії на масштабах та нижчої продуктивності.

Висновок 2: З точки зору фіскального аспекту, спрощена система оподаткування створює декілька лазівок і можливостей для ухилення від сплати податків та звуження бази оподаткування (ПДФО, ППП, ПДВ, соціальні і пенсійні нарахування та відрахування). Отже, систему слід розглядати як одну із головних фіскальних проблем.

4. Пропозиції щодо реформування чинної системи

4.1 Стратегічні роздуми

В Таблиці 7 представлено головні переваги та недоліки збереження, скасування або реформування спрощеної системи оподаткування. Ми вважаємо, що реформа системи (Варіант 3) має стати пріоритетним варіантом для України, оскільки скасування системи не є ані економічно доцільним, ані політично можливим.

Таблиця 7: Стратегічні варіанти реформ

Варіанти реформ	*Плюси*	*Мінуси*	*Рішення*
Варіант 1: Збереження чинної системи			**НІ**
	Діяльність малого бізнесу за стабільними правилами гри	Недоцільно з точки зору фіскальної політики насамперед через шахрайські дії багатьох платників податків	
Варіант 2: Скасування чинної системи			**НІ**
	Нижчий рівень зловживань і, як результат, вищі потенційні бюджетні надходження	Нижчі стимули для підприємницької діяльності	
		Можливе збільшення частки тіньової економіки	

Варіанти реформ	*Плюси*	*Мінуси*	*Рішення*
		Вище безробіття Зниження частки середнього класу	
Варіант 3: Реформа чинної спрощеної системи оподаткування			**ТАК**
	Нижчий рівень зловживань і, як результат, вищі потенційні бюджетні надходження	Нижчі стимули для розвитку окремих видів підприємницької діяльності, хоча вплив буде обмеженим	

Джерело: Власний погляд

4.2 Рекомендації щодо реформи

В Таблиці 8 представлено наші рекомендації щодо заходів, які варто впровадити в рамках реформи спрощеної системи оподаткування для фізичних осіб. Ці заходи структуровано за декількома напрямками: вид діяльності, розмір обороту та податку, участь в загальнообов'язковому пенсійному та соціальному страхуванні, контроль, тощо. В таблицю ми також включили декілька положень, які зараз дискутуються і які, на наш погляд, уряду не варто включати в Податковий кодекс.

Таблиця 8: Кроки реформи

Заходи	*Плюси*	*Мінуси*	*Рішення*
1. Обмеження видів діяльності фізичних осіб – підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування			
a.З 2011 року виключити такі види діяльності: - проведення маркетингових досліджень, - рекламна діяльність, - діяльність з консультування з питань комерційної діяльності та управління, - діяльність у сфері фінансового посередництва та страхування, - діяльність у сфері розваг, - діяльність у сфері грального бізнесу, - діяльність пов'язану з організацією торгівлі та орендою торгових місць на ринках та/або у торговельних об'єктах, *<u>яка проводиться власниками ринків та торговельних об'єктів</u>* - виробництво та продаж підакцизних товарів, - оптова торгівля, - діяльність в сфері операцій з нерухомістю *<u>Пояснення:</u> Ці види діяльності характеризуються найбільшою часткою зловживань. Окрім цього, деякі з них не повинні бути суб'єктом спрощеної звітності та обліку за своєю природою.*	Нижчий рівень зловживання Вищі потенційні бюджетні надходження		ТАК
b.Виключити діяльність у сфері інформатизації з 2014 року *Отже, пропонуємо передбачити трирічний перехідний період: діяльність у сфері інформатизації може здійснюватись в рамках спрощеної системи оподаткування в 2011-2013 роках. З 2014 року така діяльність повинна здійснюватись в рамках загальної системи оподаткування.* *<u>Пояснення:</u> Послуги інформатизації тільки нещодавно*	Певне зниження рівня зловживань Вищі потенційні бюджетні надходження	Більшість послуг інформатизації, насамперед з розробки програмного забезпечення, на сьогодні передані зовнішнім підрядникам – приватним підприємцям; значна частина послуг експортується Значно скоротяться стимули до розробки програмного	ТАК

почали розвиватись в Україні. Перехідний період дозволить надавачам цих послуг більше розвинутись і підготуватись до роботи в рамках загальної системи оподаткування.		забезпечення в Україні Вищі ціни / витрати на послуги інформатизації	
c. Виключити надання комерційних послуг, які не передбачено в пункті 1.a. (виняток може зробити для здійснення досліджень) починаючи з 2014 року *Отже, пропонуємо передбачити трирічний перехідний період: інші комерційні послуги можуть надаватись в рамках спрощеної системи оподаткування в 2011-2013 роках. З 2014 року надавачі таких послуг повинні перейти на загальну систему оподаткування.* *<u>Пояснення:</u> Такий крок пропонується здійснити з метою підтримки малого та середнього бізнесу (особливо малого бізнесу), які часто залучають окремих приватних підприємців (фізичних осіб) для здійснення певної роботи. Насамперед йдеться про бухгалтерів, юристів, IT-спеціалістів, тощо. Таке залучення приватних підприємців пояснюється тим, що бізнес не є достатньо великим, щоб мати власних спеціалістів в штаті або наймати для надання послуг інші компанії.* *Якщо надавачам таких комерційних послуг буде негайно відмовлено в роботі в рамках спрощеної системи оподаткування, малі підприємства / компанії стикнуться із вищими цінами на відповідні послуги, оскільки муситимуть наймати інші малі компанії для їх надання. Перехідний трирічний період дозволить таким компаніям підготуватись до змін.*	Певне зниження рівня зловживань Вищі потенційні бюджетні надходження	Вищі ціни / витрати на послуги	ТАК
d. Починаючи з 2014 року фізичні особи, які надають комерційні послуги або займаються діяльністю в сері інформатизації, зможуть вибрати один з двох головних варіантів для здійснення своєї діяльності: - Відкрити мале підприємство для надання таких послуг, - Зареєструватись як особи, що здійснюють професійну діяльність, і, відповідно, сплачувати податок на доходи фізичних осіб (з чистого доходу) та внески на пенсійне та соціальне страхування.	Певне зниження рівня зловживань Вищі потенційні бюджетні надходження	Нижчі стимули для розвитку окремих видів підприємницької діяльності Вищі тіньові платежі Окремі підприємці закриють свій бізнес через неможливість сплачувати вищі податки Вищі витрати для бізнесу, необхідність наймати бухгалтерів при здійсненні професійної	ТАК

Однак в такому випадку вони повинні мати право сплачувати фіксований внесок, який не є меншим від мінімального розміру.		діяльності	
Отже: Після реформи спрощена система оподаткування поширюватиметься на всі послуги населенню, виробництво непідакцизних товарів, роздрібна торгівля непідакцизними (включаючи торгівлю через Інтернет-магазини). Протягом 3 років діяльність у сфері інформатизації та надання комерційних послуг (які не включено в пункт 1.а) може здійснюватись в рамках спрощеної системи оподаткування. Після цього ці види діяльності повинні провадитись за правилами загального режиму оподаткування.			
2. Не враховувати рахунки-фактури від приватних підприємців в складі валових витрат компаній, що підпадають під загальний режим оподаткування			
<u>Пояснення:</u> ми вважаємо такий крок недоцільним, оскільки з 2014 року всі комерційні послуги будуть надаватись в рамках загального режиму оподаткування	Вищі потенційні бюджетні надходження Певне зниження рівня зловживань	Нижчі стимули для розвитку підприємницької діяльності	НІ
3. Максимальний оборот			
а. Розмір максимального обороту варто залишити незмінним *<u>Пояснення:</u> розмір максимального обороту видається відповідним до сьогоднішніх економічних реалій.*	Стабільні правила гри	Залишається включення групи осіб, які б інакше платили податки за загальним режимом оподаткування, або б перейшли на сплату єдиного податку для юридичних осіб	ТАК
б. Індексація максимального обороту	Автоматичне регулювання розміру обороту	Не відбувається поступового згортання Важкість планування Проблеми із запровадженням	НІ
4. Ставка податку			
а. Підвищення ставки податку	Вищі потенційні бюджетні	Певні приватні підприємці	ТАК

Пояснення: Йдеться про незначне підвищення податку. Максимальна ставка податку (200 грн.) може бути збережена.	надходження	вирішать закрити бізнес	
б. Єдиний податок для фізичних осіб повинен бути місцевим податком. 100% податку повинно спрямовувати до місцевих бюджетів. Соціальні та пенсійні внески (єдиний соціальний внесок) повинні сплачуватись додатково (окремо)	Вищі потенційні бюджетні надходження Вищі потенційні доходи Пенсійного фонду	Вище податкове навантаження	ТАК
в. Індексація ставок податку	Автоматичне регулювання розміру обороту	Важкість планування	НІ
5. Кількість найманих працівників			
а. Визначити максимальну кількість найманих працівників у 5 осіб	Менші можливості для фрагментації середнього бізнесу на окремих приватних підприємців	Певні приватні підприємці вирішать закрити бізнес	ТАК
6. Податкові канікули			
а. Податкові канікули для певних категорій осіб, які працюють на спрощеній системі оподаткування		Можливість зростання зловживань Нижчі бюджетні надходження Викривлення на ринку	НІ
7. Внески на пенсійне та соціальне страхування			
а. Приватні підприємці – фізичні особи, які працюють на спрощеній системі оподаткування, повинні сплачувати як мінімум мінімальний розмір внеску на пенсійне та соціальне страхування (єдиного соціального внеску). Розмір внесків повинен визначатись у фіксованому розмірі, а не у відсотках з обороту.	Вищі потенційні доходи Пенсійного фонду Пенсійне забезпечення таких осіб в майбутньому	Нижчі прибутки приватних підприємців	ТАК
б. Приватні підприємці – фізичні особи, які працюють на спрощеній системі оподаткування, повинні сплачувати внески (нарахування на заробітну плату) за своїх найманих працівників в повному обсязі	Вищі потенційні доходи Пенсійного фонду Пенсійне забезпечення таких найманих працівників в майбутньому	Нижчі прибутки приватних підприємців	ТАК
8. Реєстрація фізичних осіб платниками єдиного податку			

a. Випробувальний період для участі в спрощеній системі оподаткування – 1 рік роботи на загальній системі оподаткування (стаття проекту Податкового кодексу)	Вищі потенційні бюджетні надходження Можливе зниження рівня зловживань	Нижча підприємницька діяльність Загроза новим малим ініціативам	НІ
9. Контроль та моніторинг			
a. Роздрібна торгівля, а також надання послуг населенню повинні здійснюватись із використанням касових апаратів та, відповідно, наданням чеків споживачам	Покращення контролю за розміром обороту Можливе зниження рівня зловживань Вищі потенційні бюджетні надходження Краща основа / підтримка для покращення власного обліку	Дещо вищі видатки на ведення бізнесу	ТАК
10. Ринковий збір			
a. Зберегти ринковий збір для нерегулярної невеликої торгівлі (насамперед сільськогосподарською продукцією) на ринках / базарах			ТАК

Джерело: Власний погляд

Додаток 1: Щодо системи спрощеного оподаткування малих компаній

Малий бізнес – юридичні особи – мають право використовувати систему спрощеного оподаткування, якщо їх оборот не перевищує 1 млн. грн. Максимальна кількість працівників становить 50 осіб. Для малих компаній є дві основні ставки єдиного податку: 6% від обороту плюс ПДВ або лише 10% від обороту. Сплачений єдиний податок розподіляється між місцевими бюджетами, Пенсійним фондом та іншими фондами державного соціального страхування.

Спрощена система оподаткування не поширюється на:

- Довірчі товариства, страхові компанії, інші фінансові установи;
- малі компаній, у статутному фонді яких частки, що належать юридичним особам - учасникам та засновникам даних суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищують 25 відсотків; тощо.

Додаток 2: Визначення головних термінів

1) **Фіксований податок** для фізичних осіб включає:
- Нарахування на фонд оплати праці;
- Відрахування та збори на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування;
- Збір на обов'язкове соціальне страхування;
- Збір до Фонду соціального захисту інвалідів.

2) **Єдиний податок** для фізичних осіб включає:
- ПДВ;
- Прибутковий податок з громадян;
- Плати за землю;
- Збір на спеціальне використання природних ресурсів;
- Збір на обов'язкове соціальне страхування;
- Відрахування та зборів на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування;
- Збір на обов'язкове пенсійне страхування;
- Збір до Фонду соціального захисту інвалідів.

3) **Єдиний податок** для юридичних осіб включає:
- ПДВ (за винятком випадків, коли підприємства сплачують податок на рівні 6%);
- Податок на прибуток підприємств;
- Плату за землю;
- Збір на спеціальне використання природних ресурсів;
- Збір на обов'язкове соціальне страхування;
- Відрахування та збори на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування;
- Збір на обов'язкове пенсійне страхування;
- Збір до Фонду соціального захисту інвалідів.
- Плати за патенти згідно із Законом України "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності".

Список останніх консультативних робіт

- Наслідки останніх подій на світовому та європейському ринках природного газу для України. Георг Захманн, Дмитро Науменко, консультативна робота РР 06, серпень 2010 року
- Просування інвестицій в Україні: план перезавантаження. Александер Кнут, Рікардо Джуччі та Ганна Чухай, консультативна робота РР 04, серпень 2010 року
- Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення. Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 03, червень 2010 року
- Торговельна політика України: Стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити. Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 02, квітень 2010 року
- Зміна системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні: Економічна необхідність і практичні кроки до реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 01, квітень 2010 року
- Перспективи розвитку сектору енергетичного вугілля в Україні – настав час для реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 09, грудень 2009 року
- Адекватність офіційних резервів в Україні: аналіз та рекомендації, Вероніка Мовчан, Роберт Кірхнер та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 08, листопад 2009 року
- Експорт електроенергії до ЄС – більше, ніж зміна частоти струму, Георг Захман та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 07, листопад 2009 року
- Актуальні проблеми монетарної політики, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 06, листопад 2009 року
- Адміністративні заходи для підтримки гривні: належний інструмент валютної політики?, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 05, жовтень 2009 року
- «Газовий» виклик: щодо забезпечення транзиту природного газу і стабілізації внутрішнього ринку в Україні, Фердінанд Павел та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 04, липень 2009 року
- Тільки швидка приватизація «Укртелекому» зможе забезпечити подальший розвиток сектору телекомунікацій в Україні, Фердінанд Павел та Дмитро Науменко консультативна робота РР 03, липень 2009 року
- Як розвинути ринок державних запозичень для дрібних інвесторів?, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 02, липень 2009 року
- Роль торгівельної політики в скороченні дефіциту рахунку поточних операцій в Україні – міжнародний досвід, Крістіан Хелмерс, Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 01, березень 2009 року
- Створення ринку валютних деривативів в Україні: порядок заходів, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі та Алла Кобилянська, консультативна робота РР 09, грудень 2008 року

Консультативні роботи та наукові матеріали у відкритому доступі: http://www.ier.com.ua/ua/arhives_papers.php. За більш детальною інформацію з питань передплати наших регулярних видань звертайтесь до Аліни Долі: dolya@ier.kiev.ua